

УДК 378.018.8:373.3011.3-051

DOI: 10.31499/2706-6258.2.2019.178472

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО РОЗВИТКУ ЛІТЕРАТУРНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Роєнко Людмила, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-3370-0770

E-mail: sserpento@gmail.com

В статті розглядаються окремі аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. На основі характеристики літературно-творчих здібностей учнів визначені уміння, якими має володіти вчитель для успішного формування літературно-творчого потенціалу школяра. Схарактеризовано загальні і специфічні умови підготовки студентів до розвитку літературно-творчих здібностей. Значна увага приділяється практичному ознайомленню студентів з інноваційними формами і методами розвитку літературно-творчих здібностей учнів.

Ключові слова: майбутній учитель початкової школи, здібності, розвиток літературно-творчих здібностей, складові літературних здібностей, педагогічні умови, методична підготовка майбутніх учителів, готовність до розвитку літературно-творчих здібностей, літературно-творчі вправи.

TEACHER TRAINING TO THE DEVELOPMENT OF LITERARY-CREATIVE SKILLS OF JUNIOR PUPILS

Roienko Liudmyla, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Professional Techniques and Innovative Technologies in Elementary School, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-3370-0770

E-mail: sserpento@gmail.com

The article examines some aspects of the preparation of future primary school teachers for the development of literary and creative abilities of young students in the process of studying the courses "Methodology of teaching the Ukrainian language", "Methodology of teaching literary reading", "The theory and technology of studying the brunch. Language and Literature".

On the basis of the characteristics of literary and creative abilities of pupils, skills defined by the authorities for the successful formation of the literary and creative potential of the students are determined. The general and specific conditions of students preparation for development of literary and creative abilities are characterized: motivation of future teachers to develop literary and creative abilities of pupils; the introduction of innovative forms and teaching methods that directly affect the formation of the readiness of future teachers for the development of literary and creative abilities of junior pupils; understanding of the essence of the creative and literary task, the formation of the ability to put the creative tasks of literary content; activating the reflective activity of students regarding their

own literary and creative abilities and opportunities for the development of literary and creative abilities of junior pupils in educational processes.

Considerable attention is paid to practical acquaintance of students with innovative forms and methods of development of literary and creative abilities, peculiarities of introduction of innovative technologies for the development of literary and creative abilities (interactive technology, TRVZ-technology, Games of Fantasy by J. Rodary) in language lessons and literary reading. It emphasizes the formation of the students' ability to put creative tasks in literary content and, on the basis of texts of current textbooks, to predict creative exercises that stimulate the development of literary and creative abilities.

Keywords: *future teacher of primary school, development of literary and creative abilities, components of literary abilities, pedagogical conditions, methodical preparation of future teachers, readiness for the development of literary and creative abilities, literary and creative tasks.*

Сучасна шкільна освіта ґрунтується на ідеях самоцінності та унікальності особистості дитини, необхідності розвитку її творчих здібностей, уяви та творчого мислення. Літературна творча діяльність посідає особливе місце серед проявів творчості молодших школярів. Це означає, що школі потрібний учитель, спроможний практично керувати процесом розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів, формувати мовну особистість молодшого школяра, сприяти опануванню ним українською мовою як засобом спілкування, основою інтелектуального й духовного розвитку.

Різні аспекти проблеми розвитку літературно-творчих здібностей учнів як здатності до успішної літературної творчості висвітлюються у працях психологів, педагогів та методистів: Л. С. Виготський, О. В. Джемелей, О. М. Дяченко, Л. В. Занков, Я. О. Пономарьов, О. І. Матвєєва, А. М. Матюшкін, О. Я. Савченко, В. О. Сухомлинський.

Дисертаційні дослідження останнього десятиріччя (О. В. Грушко, Н. Є. Миропольська, І. І. Осадченко, К. І. Пономарьова, Л. В. Шелестова, З. В. Юрченко, М. В. Явоненкота ін.) засвідчують важливість вирішення теоретичних і практичних аспектів організації процесу розвитку літературно-творчих здібностей школярів.

На думку дослідників готовність учителя до забезпечення розвитку творчих можливостей учня є домінуючою метою його професійної підготовки, однак питання методичної підготовки майбутніх учителів до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів залишається актуальним.

Метою статті є аналіз та узагальнення теоретичних засад підготовки майбутнього вчителя початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів.

Поміж усіх видів творчості літературна творча діяльність у початковій школі займає особливе місце, оскільки спрямована на естетичне освоєння світу і вміння висловити своє світобачення через художній текст. Літературно-творча діяльність молодшого школяра (створення різних типів текстів, складання казок, оповідань, віршів, діалогів) відображає почуття, уявлення, враження, образи уяви, що виникли під час сприйманням докільця, читання художніх творів тощо. У психолого-педагогічній літературі до літературних здібностей прийнято відносити такі складові: 1) висока чутливість; 2) емоційна чуйність до людей і природи; 3) розвинуте естетичне почуття (відбір типових, істотних, виразних вражень); 4) легкість встановлення асоціацій між словами і образами уявлень; 5) художня спостережливість; 6) чутливість до римування мовної тканини; 7) здатність переживати враження, викликані словом; 8) багатство мови [2; 3; 5].

На початковому етапі розвитку зазначених складових літературно-творчих здібностей для більшості молодших школярів важливою є роль учителя, який керуватиме процесами творчого пошуку учнів, створюватиме ситуації, що сприяють творчій активності та спрямованості дитини на розвиток уяви, асоціативного мислення, прагнення постійно вдосконалюватися, вирішувати дедалі складніші творчі завдання.

Це означає, що майбутній учитель початкової школи для успішного формування літературно-творчого потенціалу школяра має володіти низкою організаторських та комунікативних умінь:

- вміння виявляти рівень літературно-творчого потенціалу учня;
- організувати колективну творчу діяльність школярів, захоплювати їх цією діяльністю;
- педагогічно доцільно визначати систему індивідуальних і колективних завдань літературно-творчого характеру, надавати колективній діяльності ігровий, творчий характер;
- розвивати в учнів інтерес до літературно-творчої діяльності;
- стимулювати літературно-творчу самостійність і ініціативу учнів і створювати педагогічні умови для її розвитку;
- вміння розвивати спостережливість школярів, використовуючи різноманітні прийоми і методи;
- вміння створювати психологічно сприятливий клімат для творчості школярів, ситуацію успіху; заохочувати прояви літературної творчості;
- вміння навчати школярів методам і прийомам рішення літературно-творчих завдань.

Наші спостереження та дослідження Явоненко М. В. [6] показали, що у процесі підготовки студентів для успішного формування готовності майбутнього вчителя початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей учнів необхідно дотриматися певних педагогічних умов, серед яких мотивування майбутніх учителів до розвитку літературно-творчих здібностей учнів; упровадження інноваційних форм і методів навчання, які безпосередньо впливають на формування готовності майбутніх учителів до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів; розуміння сутності творчого та літературного завдання, мовленнєвої та літературної діяльності, формування умінь ставити творчі завдання літературного змісту; активізація рефлексивної діяльності студентів щодо власних літературно-творчих здібностей та можливостей розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів у процесі освітньої діяльності.

Вагоме місце у процесі підготовки майбутніх учителів початкової школи посідає мотиваційна складова готовності до розвитку літературно-творчих здібностей учнів, оскільки слабка мотивація літературно-творчої діяльності знижує інтересу до неї, призводить до того, що вчитель вкрай рідко використовує творчі завдання, а в результаті розвиток літературно-творчих здібностей уповільнюється, незважаючи на високий рівень загального розвитку учнів.

Мотивування майбутніх вчителів початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів у процесі вивчення курсів «Методика навчання української мови», «Методика навчання літературного читання» та «Теорія і технології вивчення галузі «Мова і література» відбувалося в процесі активного впровадження

інноваційних форм і методів навчання ділових і рольових професійно-орієнтованих ігор, тренінгів тощо.

Важливою умовою ефективної підготовки студентів до успішного формування літературно-творчого потенціалу школяра є практичне ознайомлення з інноваційними формами і методами навчання розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів. Особливості впровадження інноваційних технологій для розвитку літературно-творчих здібностей розкривається через систему лекцій, практичних, лабораторних занять, самостійну роботу та педагогічну практику студентів, під час яких студенти навчаються впроваджувати інтерактивну технологію (технології ситуативного моделювання), ТРВЗ-технологію, створювати ситуації успіху.

Ефективними є інтерактивні творчі вправи («Побажання», «Сам про себе» та ін.), а також літературно-творчі ігри («Буріме», «Кодувальники», «Запитайлик» та ін.).

Найбільш адаптована для літературно-творчого розвитку учнів ТРВЗ-технологія, елементи якої можуть успішно використовуватись на уроках мови та літературного читання, на будь-яких заняттях з розвитку мовлення та в різних видах діяльності. На практичних заняттях з курсу «Теорія і технології вивчення галузі «Мова і література» студенти навчаються застосовувати методи ТРВЗ-технологія для розвитку творчого мислення та уяви, вчать долати психологічну інерцію.

Аналіз науково-методичної літератури, вивчення передового педагогічного досвіду та врахування результатів власної багаторічної роботи у початковій школі дозволили нам визначити найбільш ефективні види вправ ТРВЗ-технології, спрямованих на розвиток літературно-творчих здібностей учнів, а саме: синектика, морфологічний аналіз (опис фантастичної рослини чи тварини), емпатія, збільшення – зменшення, оживлення, перетворення у часі.

Розглядаючи проблему літературно-творчих здібностей дітей, слід звернути увагу на систему навчання словесної творчості італійського письменника і педагога Джанні Родарі, описану в його книжці «Граматиці фантазії. Введення в мистецтво придумування історій».

Ігри-фантазування Дж. Родарі розвивають такі важливі характеристики творчості як: швидкість думки; гнучкість мислення; здатність формулювати нові, неочікувані ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих; уміння не просто генерувати ідеї, а й творчо розробляти їх; здатність приймати рішення в ситуаціях невизначеності; відкритість та інтерес до всього нового; уміння помічати незвичайне у звичайному, дивуватися йому.

Найбільш поширеними і доступними для учнів початкової школи прийомами фантазування є: «Кола на воді», «Біном фантазії», «Старі ігри», «Довільний префікс», «Винахідник», «Кольорові казки», «Казки навиворіт», «Казки починаються з кінця», «Казкова плутанина», «Записочки», «Що потім?», створення лімерика.

Третя педагогічна умова – розуміння сутності творчого та літературного завдання, мовленнєвої та літературної діяльності, формування уміння ставити творчі завдання літературного змісту.

Формування у майбутніх учителів уміння ставити літературно-творчі завдання передбачає дотримання наступних етапів:

1. Визначення конкретних цілей щодо формування в учнів літературно-творчих

здібностей.

2. Визначення у підручниках з мови та літературного читання текстів, які дозволяють цілеспрямовано формувати літературно-творчі здібності.
3. Впровадження на уроках з мови та літературного читання творчих завдань, які стимулюють розвиток літературно-творчих здібностей.

Значну кількість творчих вправ можна запропонувати школярам на основі текстів, що передбачені для вивчення в чинних підручниках. Наприклад:

- доповнення та перебудова тексту (опис подій, які могли передувати зображеним; розширення змісту оповідання новим епізодом; вигадання нових обставин сюжету; складання нового закінчення оповідання, казки; складання нового твору з аналогічною назвою);
- прогнозування можливого розвитку подій, передбачення змісту твору на основі заголовка, ключових слів, ілюстрації, читання першого й заключного абзаців тексту;
- словесне малювання, інсценізація та «екранізація» прочитаного;
- складання творчих переказів (переказ від першої особи, переказ від імені одного з персонажів, зміна кінцівки тексту чи його структури);
- перенесення дій твору в сучасне або минуле;
- написання листа персонажеві твору;
- добір римованих слів, доповнення рядків віршів;
- складання сенкана, лімерика загадок за прочитаним [1].

Четверта педагогічна умова – активізація рефлексивної діяльності студентів щодо власних літературно-творчих здібностей та можливостей розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів у процесі освітньої діяльності – сприяє розвитку в студентів упевненості в собі, здатності самостійно переборювати труднощі, самовдосконаленню.

Отже, обґрунтовані вище педагогічні умови передбачають таку організацію процесу професійної підготовки майбутніх учителів, яка забезпечить ефективне формування їх готовності до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів.

На підставі викладеного вище зазначимо, що підготовка вчителя початкової школи до розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів має носити системний характер і передбачати психологічну, педагогічну й методичну складові. Подальші наукові розвідки у цьому напрямі будуть спрямовані створення методичних і дидактичних матеріалів для проведення практичних і лабораторних занять з майбутніми учителями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волошина Г. П., Роєнко Л. М. Типи та особливості уроків української мови і літературного читання у початкових класах: навч.-метод. посіб. Умань: 2013. 204 с.
2. Луців С. І. Розвиток літературно-творчих здібностей учнів початкової школи засобами ТРВЗ. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*. Дрогобич: Посвіт, 2016. С. 435–443.
3. Малихіна О. Є. Структура літературних здібностей особистості як проблема педагогічної психології. *Вісник Харківського державного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків: ХДПУ, 1998. Вип. 1. С. 39–42.

4. Сисоєва С. О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. Київ: Поліграф книга, 1996. 406 с.
5. Скоблікова О. В. Формування літературної компетентності учнів початкових класів. Харків: «Основа», 2014. 112 с.
6. Явоненко М. В. Система творчих завдань міжпредметного характеру як засіб розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.0. Київ, 2007. 21 с.

REFERENCES

1. Voloshyna, H. P., Roienko, L. M. (2013). Typy ta osoblyvosti urokiv ukrainskoi movy i literaturnoho chytannia u pochatkovykh klasakh. Uman [in Ukrainian].
2. Lutsiv, S. I. (2016). Rozvytok literaturno-tvorchykh zdibnostei uchniv pochatkovoї shkoly zasobamy TRVZ. *Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri*. Drohobych: Posvit [in Ukrainian].
3. Malykhina, O. Ye. (1998). Struktura literaturnykh zdibnostei osobystosti yak problema pedahohichnoi psykholohii. *Visnyk Kharkivskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*. Kharkiv: KhDPU [in Ukrainian].
4. Sysoieva, S. O. (1996). Pidhotovka vchytelia do formuvannia tvorchoi osobystosti uchnia. Kyiv: Polihrafknyha [in Ukrainian].
5. Skoblikova, O. V. (2014). Formuvannia literaturnoi kompetentnosti uchniv pochatkovykh klasiv. Kharkiv: Osnova [in Ukrainian].
6. Yavonenko, M. V. (2007). Systema tvorchykh zavdan mizhpredmetnoho kharakteru yak zasib rozvytku literaturno-tvorchykh zdibnostei molodshykh shkoliariv. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].